

Список використаних джерел:

1. Ансофф И. Стратегическое управление : сокр. пер. с англ. / Ансофф И. ; под ред. Л. И. Евенко. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
2. Бережнюк І. Актуальні питання теорії та практики митної справи : монографія / за заг. ред. доктора економічних наук І. Г. Бережнюка. – 2013. – 427 с.
3. Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов : пер. с англ. / Майкл Е. Портер. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2005. – 454 с.
4. Ткачова О. Напрями вдосконалення державного управління митними органами [Електронний ресурс] / О. К. Ткачова, В. Б. Говоруха // Вісник Академії митної служби України. Серія: “Державне управління”. – 2011. – № 2. – С. 110–119. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2011_2_17
5. Концепція реформування діяльності митної служби України “Обличчям до людей” [Електронний ресурс] : затверджена рішенням колегії Держмитслужби України від 29 жовтня 2010 р. – Режим доступу : <http://www.customs.gov.ua>
6. Федотов О. П. Концепція реалізації державної митної справи в концептуальних документах [Електронний ресурс] / О. П. Федотов // Наукові праці Національного університету “Одеська юридична академія” : зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. л-ра, 2014. – Т. 14. – С. 323–331. – Режим доступу : <http://www.hdl.handle.net/11300/2255>
7. Стратегічний план розвитку ДФС України на 2015–2018 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kh.sfs.gov.ua/diialnist/plani-ta-zviti-roboti/184732.html>
8. Шамгунов Р. Стратегическое планирование или управление – что выбрать? [Электронный ресурс] / Шамгунов Р. – Режим доступа : <http://www.cfin.ru/management/strategy/competit/department.shtml>
9. Пашко П. В. Митна політика та митна безпека України : монографія / П. В. Пашко, І. Г. Бережнюк. – 2013. – 338 с.

УДК 378.091.214:351(73)

С. О. Кравченко, доктор наук з державного управління, професор кафедри філософії, теорії та історії державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

**ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ
З ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ: ДОСВІД США**

Виділено основні характеристики програм підготовки докторів філософії з публічного адміністрування у США на основі аналізу структури та змісту таких програм з вибраних американських університетів. Визначено, що програми спрямовані на підготовку студентів PhD для кар’єри у викладацькій, науковій роботі або державній адміністрації, в тому числі на керівних посадах у державному апараті.

© С. О. Кравченко, 2015

Ключові слова: доктор філософії з публічного адміністрування; програми підготовки; досвід США; загальна характеристика програм; навчальні дисципліни програм.

The article outlines the main characteristics of PhD programs in Public Administration in USA on the basis of structure and content analysis of such programs in selected American universities. It is defined that programs are aimed at training PhD students for the career in teaching, scientific work or public administration, including the executive posts in the state machine.

Key words: *PhD in Public Administration; programs of study; US experience; general characteristic of programs; courses of programs.*

Постановка проблеми. Сучасне законодавство України перебуває на перехідному етапі з урахуванням міжнародних практик і тенденцій розвитку освіти і науки. Одна з основних новацій нового Закону України “Про вищу освіту” – це введення третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, що відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій. Успішне виконання особою програми на цьому рівні передбачає присудження наукового ступеня доктора філософії [1]. Запровадження у вітчизняних ВНЗ зазначеного рівня вищої освіти потребує суттєвої трансформації моделі підготовки фахівців вищої кваліфікації через аспірантуру, оскільки обсяг освітньої складової частини освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії має становити 30–60 кредитів ЄКТС.

В Україні підготовка докторів філософії є нововведенням, для запровадження якого необхідна належна науково-методична база. Це повною мірою стосується також підготовки докторів філософії у галузі державного управління. Отже, порушується актуальна проблема створення та запровадження спеціальної докторської програми на базі Національної академії державного управління при Президентові України. Під час розробки такої програми необхідно враховувати багатий зарубіжний досвід підготовки докторів філософії за науковими напрямами, що за змістом близькі до вітчизняної науки державного управління, до яких передусім належить публічне адміністрування (Public Administration). На особливу увагу заслуговує досвід США, де підготовка докторів філософії з публічного адміністрування (PhD in Public Administration) здійснюється за усталеними відпрацьованими програмами, тому існують перевірені практикою принципи, підходи та шляхи їх розробки і впровадження. При цьому американські університети стабільно посідають провідні позиції у світових рейтингах ВНЗ [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Понятійний апарат щодо підготовки докторів філософії в основному окреслений у Законі України “Про вищу освіту” [1] та в Національному освітньому глосарії з вищої освіти за редакцією В. Кременя [3]. Теоретичні засади й зарубіжний досвід такої підготовки висвітлено у працях Ж. Таланової насамперед в її спеціальній монографії [4]. Концептуальні та методичні підходи до розробки докторських програм містяться, зокрема, у проекті Положення про порядок підготовки фахівців ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад’юнктурі) та докторантурі вищих навчальних закладів (наукових установ) [5], а також у Методичних рекомендаціях з розроблення освітніх програм, підготовлених В. Захарченком, В. Луговим, Ю. Рашкевичем, Ж. Талановою [6]. Різноманітні аспекти запровадження в Україні ступеня доктора філософії розглядаються у багатьох працях, наприклад, у статтях А. Рачинського [7], В. Мороза та С. Мороз [8]. Проте у за-

Механізми державного управління

значених публікаціях не приділялося особливої уваги аналізу американських докторських програм з публічного адміністрування.

Мега статті – виділити основні характеристики програм підготовки докторів філософії з публічного адміністрування у США на основі аналізу структури та змісту таких програм з вибраних американських університетів.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу обрано чотири програми підготовки докторів філософії з публічного адміністрування, що пропонуються такими ВНЗ США:

– Американський університет (American University), м. Вашингтон, федеральний округ Колумбія;

– Університет Балтимора (University of Baltimore), м. Балтимор, штат Меліренд;

– Університет Джорджії (University of Georgia), м. Атенс, штат Джорджія;

– Університет штату Північна Кароліна (North Carolina State University), м. Ралі, штат Північна Кароліна.

Розглянуті докторські програми з публічного адміністрування спрямовані на підготовку здобувачів до кар'єри викладача, науковця або службовця органу публічної влади, в тому числі на керівних посадах у державному апараті [9, 4; 10, 1; 11, 3; 12, 4]. Зокрема, програми покликані надати знання, вміння, навички та цінності, що необхідні для успішної викладацької діяльності у галузі публічного управління й пов'язаних з ним галузях. Вони також орієнтовані на формування прошарку науковців, спроможних розвивати управлінську теорію та розв'язувати актуальні прикладні управлінські проблеми з використанням сучасної методології. Крім того, програми розраховані на підготовку управлінців-практиків, здатних ефективно використовувати наукові знання, та науковців-аналітиків для органів і установ публічного сектора. Виходячи з такої спрямованості, зазначені докторські програми охоплюють широке коло адміністративних, правових, політичних, інституційних, економічних та інших питань, з якими пов'язані публічне адміністрування та публічна політика у сучасній державі. Вони передбачають формування у здобувачів розуміння базових проблем, знання наукових традицій, прикладних умінь і навичок у відповідній галузі.

Усі програми в цілому розраховані на 4 роки підготовки. Проте цей загальний навчальний час дещо по-різному розподіляється між двома основними частинами програм:

– навчальною частиною, що включає вивчення комплексу навчальних дисциплін;

– науковою частиною, що охоплює комплекс робіт з написання та захисту дисертації.

Згідно з програмами Американського університету та Університету Джорджії спочатку 2 роки здобувачі мають займатися виключно навчанням, а далі 2 роки – лише працювати над дисертацією [9, 11; 11, 3]. На відміну від цього, програма Університету Балтимора передбачає 3 роки навчальної роботи та 1 рік роботи над дисертацією, а в межах програми Університету штату Північна Кароліна здобувачі всі 4 роки одночасно займаються обома зазначеними видами робіт [10, 3; 12, 6].

Як правило, на програму підготовки докторів філософії з публічного адміністрування вступають здобувачі, які мають ступінь магістра у відповідній галузі. В Університеті Джорджії та Університеті Балтимора без такого ступеня, отриманого за акредитованою програмою певного коледжу або університету, взагалі неможливо навчатися за докторською програмою. У інших двох розглянутих ВНЗ на дану програму можуть вступати особи зі ступенем бакалавра, проте вони повинні додатково вивчати низку дисциплін з магістерської програми загальним обсягом 24 кредити [9, 4; 10, 3; 11, 8; 12, 4].

Таким чином, навчальна частина проаналізованих докторських програм з публічного адміністрування для здобувачів зі ступенем магістра включає вивчення навчальних дисциплін загальним обсягом 36 кредитів (3 програми) або 39 кредитів (1 програма). У більшості програм кожна дисципліна має обсяг три кредити, що зумовлює фіксовану загальну кількість дисциплін – 12 або 13. Натомість програма Університету штату Північна Кароліна містить дисципліни, що розраховані як на три, так і на іншу кількість кредитів, тому в межах цієї програми здобувачі можуть вивчати різну загальну кількість дисциплін залежно від їх вибору.

Комплекс навчальних дисциплін зазначених докторських програм структурований на три предметні галузі, а саме:

- базові дисципліни з публічного адміністрування/менеджменту та політики;
- методологія досліджень;
- спеціалізація [9, 4; 10, 3; 11, 4–6; 12, 10].

При цьому в програмі Університету Джорджії базові дисципліни розділені на дві предметні галузі: публічне адміністрування та менеджмент; процес та аналіз політики. Розподіл дисциплін і кредитів між предметними галузями у межах різних докторських програм має суттєві відмінності. Якщо у програмах Американського університету та Університету штату Північна Кароліна предметні галузі включають однакову або приблизно однакову кількість дисциплін і кредитів, то у програмах Університету Балтимора та Університету Джорджії базові дисципліни з публічного адміністрування/менеджменту й політики суттєво переважають дисципліни з методології досліджень і спеціалізації.

У загальному вигляді характеристики навчальної частини програм підготовки докторів філософії з публічного адміністрування відображено у табл. 1.

Програма Американського університету додатково передбачає, що одночасно з вивченням дисциплін з трьох предметних галузей (табл. 1) здобувачі повинні протягом двох років брати участь у роботі Колоквіуму з публічного адміністрування та політики. Для одержання заліку з цього колоквіуму необхідно відвідувати методологічні семінари, презентації викладачів, спеціальні лекції та інші офіційно оголошені заходи факультету [9, 4].

Опрацювання навчальної частини всіх розглянутих докторських програм з публічного адміністрування завершується комплексними іспитами. Лише у разі їх успішного складання здобувачів допускають до захисту дисертацій. Програми трьох університетів передбачають як письмові, так і усні комплексні іспити, тоді як програма Американського університету – лише письмові, до яких додається підготовка до захисту авторської дослідницької роботи. Особливістю програми Університету Джорджії є складання іспитів за двома предметними галузями, крім методології досліджень. У інших програмах іспити охоплюють усі три предметні галузі (табл. 1). Крім того, програма Університету штату Північна Кароліна включає додатковий усний іспит після завершення підготовки повного тексту дисертації. Всі програми також передбачають, що загальним підсумком навчання має бути публічний захист здобувачами своїх дисертацій у кінці четвертого року підготовки. Водночас за певних умов цей захист може бути відтерміновано [9, 14–16; 10, 4–5, 12; 11, 6–7; 12, 18–23].

Проаналізуємо більш детально зміст трьох предметних галузей, з яких складаються навчальні частини розглянутих програм підготовки докторів філософії з публічного адміністрування (табл. 1).

Таблиця 1

Загальна характеристика навчальної частини програм підготовки докторів філософії з публічного адміністрування у вибраних університетах США

Назва університету	Загальний обсяг навчальної частини програми, кредити	Кількість дисциплін навчальної частини програми	Обсяг однієї дисципліни, кредитів	Предметні галузі, кількість дисциплін або кредитів		
				Базові дисципліни	Методологія досліджень	Спеціалізація
Американський університет	36	12	3	Публічне адміністрування (4 дисц.)	Методи досліджень (4 дисц.)	Вибіркова галузь (4 дисц.)
Університет Балтімора	36	12	3	Публічне адміністрування та політика (7 дисц.)	Поглиблена методологія (2 дисц.)	Спеціалізація (3 дисц.)
Університет Джорджії	39	13	3	Публічне адміністрування та менеджмент (3 дисц.) Процес та аналіз політик (3 дисц.)	Методи досліджень (4 дисц.)	Спеціалізація (3 дисц.)
Університет штату Північна Кароліна	36	Змінна залежно від вибору здобувачів	3 або менше	Обов'язкові семінари з публічного адміністрування (13 кред.)	Методологія та статистика (12 кред.)	Спеціалізація (11 кред.)

Таблиця 2

Зміст предметної галузі “Базові дисципліни з публічного адміністрування/менеджменту та політики” програм підготовки докторів філософії з публічного адміністрування у вибраних університетах США

Назва університету	Компоненти предметної галузі “Базові дисципліни з публічного адміністрування/менеджменту та політики” й відповідні дисципліни					Специфічні компоненти				
	Типові компоненти			Вироблення та впровадження політики		Публічний менеджмент	Оцінювання програм	Організація досліджень	Управління фінансами	Інші компоненти
	Основи публічного адміністрування	Теорія організацій	Вироблення та впровадження політики	Публічний менеджмент	Оцінювання програм	Організація досліджень	Управління фінансами	Інші компоненти		
Американський університет	Просемінар з публічного адміністрування	Семінар з теорії організацій	Семінар з упровадження політики	Семінар з публічного менеджменту				Демократичний конституціоналізм		
Університет Балтимора	Основи публічного адміністрування	Семінар з теорії організацій	Вироблення та впровадження політики	Стратегічний менеджмент у публічному секторі	Семінар з оцінювання політики та програм	Семінар з докторських досліджень	Фінансовий аналіз публічного сектора			
Університет Джорджії	Концепції та аспекти публічного адміністрування	Теорія організацій	Процес політики. Впровадження політики		Оцінювання програм		Управління фінансами в публічному секторі	Аналіз політики. Адміністративне право та ін.		
Університет штату Північна Кароліна	Основи публічного адміністрування	Теорія організацій	Процес публічної політики			Організація політичних досліджень		Етика науковця. Спеціальні теми		

Зокрема, під час вивчення предметної галузі “Базові дисципліни з публічного адміністрування/менеджменту та політики” у програмах Американського університету та Університету Джорджії здобувачі можуть обрати дисципліни з переліку, який у другій з цих програм є досить широким, причому з розподілом на політичний та адміністративно-управлінський напрями [9, 4; 11, 4–5]. Натомість у програмах Університету Балтимора та Університету штату Північна Кароліна пропонується фіксований набір обов’язкових дисциплін [10, 3; 12, 10]. Спільним для всіх чотирьох програм є включення до зазначеної предметної галузі подібних за змістом дисциплін, що стосуються основ публічного адміністрування, теорії організацій, вироблення та впровадження політики. Поряд із цим в окремих програмах до цієї галузі входять різні дисципліни з публічного менеджменту, аналізу політики, оцінювання програм, управління фінансами, організації досліджень та ін.

Таким чином, зміст предметної галузі “Базові дисципліни з публічного адміністрування/менеджменту та політики” в докторських програмах з публічного адміністрування можна відобразити як поєднання типових та специфічних компонентів (табл. 2). Зміст предметної галузі “Методологія досліджень” сформований у кожній з розглянутих докторських програм суттєво по-різному. При цьому три програми пропонують фіксований набір методологічних дисциплін, тоді як програма Американського університету – дві фіксовані дисципліни та дві дисципліни на вибір із досить широкого переліку [9, 5; 10, 3; 11, 6; 12, 10]. У межах цієї предметної галузі неможливо виділити жодної типової за змістом дисципліни, що була б у всіх чотирьох програмах.

Проте низка методологічних дисциплін трапляється у двох або трьох програмах й за змістом передбачає вивчення:

- кількісних і якісних методів досліджень;
- методик організації та проведення наукових досліджень;
- статистичних моделей і методів, в тому числі їх застосування для аналізу часових рядів.

Доцільно також назвати корисні методологічні дисципліни, що містяться в окремих докторських програмах і передбачають вивчення методів аналізу ситуацій (Університет Балтимора), економетричних моделей і методів (Американський університет).

Предметна галузь “Спеціалізація” покликана забезпечити гнучкість докторських програм з публічного адміністрування відповідно до індивідуальної дослідницької зацікавленості здобувачів. Виходячи з цього, кожна проаналізована програма пропонує широкий вибір спеціалізацій. Більше того, програми трьох ВНЗ, крім Університету Балтимора, дають можливість у межах кожної спеціалізації також обирати необхідну кількість дисциплін з досить широкого переліку. Додатково у програмах трьох ВНЗ, крім Університету Джорджії, передбачається, що здобувачі мають право формувати індивідуалізовані спеціалізації з дозволу своїх наукових консультантів. Такі спеціалізації можуть створюватись різними способами, в тому числі шляхом включення дисциплін з різних спеціалізацій, з програми магістра публічного адміністрування, навіть з інших докторських програм [9, 4–10; 10, 3; 11, 5–6; 12, 10, 16–17]. Доцільно виділити спеціалізації, що з ідентичними або дуже подібними назвами та змістом трапляються у двох проаналізованих докторських програмах з публічного адміністрування, а саме: спеціалізації “Публічний менеджмент”, “Публічні фінанси та бюджет”, “Політика або адміністрування у галузі охорони здоров’я”, “Управління/дослідження в неприбутковому секторі” [9, 9–10; 10, 3; 11, 5–6; 12, 17]. Серед інших спеціалізацій, що містяться у окремих докторських програмах, можна назвати такі, як: “Адміністрування на місцевому рівні”; “Адміністрування програм”; “Адміністрування у судовій системі”;

“Правосуддя”; “Публічна політика”; “Управління персоналом в публічному секторі” тощо [9, 5; 10, 3; 11, 5–6].

Розглянемо зміст деяких із зазначених спеціалізацій, що мають загально-управлінську спрямованість. Зокрема, спеціалізація “Публічний менеджмент”, що пропонується в межах докторських програм Університету Джорджії та Університету штату Північна Кароліна, концентрується на вивченні організаційних, кадрових, психологічних, економічних, комунікативних та інших аспектів публічного менеджменту. До складу цієї спеціалізації, наприклад, у програмі Університету Джорджії входять такі дисципліни: “Теорія організацій”; “Лідерство на публічній службі”; “Організаційна поведінка”; “Організаційний розвиток та зміни”; “Концепції організацій”; “Граничні дослідження з публічного менеджменту”; “Менеджмент урядової діяльності” [11, 5; 12, 17].

Спеціалізація “Публічні фінанси та бюджет”, що міститься у докторських програмах Американського університету й Університету Джорджії, зосереджує увагу на фінансовому менеджменті в публічному секторі, управлінні бюджетним процесом, політиці у галузі економічного розвитку та оподаткування, методології економічного аналізу тощо. Наприклад, програма Американського університету пропонує у межах даної спеціалізації такий перелік дисциплін: “Бюджетний процес та фінансовий менеджмент”; “Економіка публічного сектора”; “Фінансування державних послуг”; “Аналіз витрат-вигод”; “Економіка фінансів”. Можна також назвати деякі дисципліни, що містяться в аналогічній спеціалізації програми Університету Джорджії, а саме: “Фінансові проблеми великих міст”; “Політика економічного розвитку та фінансування”; “Державні та місцеві податки” [9, 10; 11, 5].

Програма Американського університету пропонує також важливу спеціалізацію “Публічна політика”, що користується широкою популярністю серед здобувачів ступеня доктора філософії з публічного адміністрування. Ця спеціалізація охоплює питання вироблення та реалізації політики у національному, галузевому і глобальному контексті, включаючи такі дисципліни: “Просемінар з публічної політики”; “Семінар з впровадження політики”; “Економіка для аналізу політики”; “Глобальне врядування та публічна політика”; “Етичні аспекти публічної політики”; “Політика у галузі охорони здоров’я”; “Науково-технічна політика”; “Освітня політика”; “Публічна політика у галузі енергетики та екології”; “Політика розвитку міст та громад” тощо [9, 6–8].

Цікава щодо цього спеціалізація “Управління персоналом у публічному секторі” докторської програми Університету Джорджії, в якій передбачається вивчення питань кадрового менеджменту, лідерства, міжособистісних відносин, формування команд, мотивації персоналу тощо. До переліку дисциплін даної спеціалізації входять: “Управління персоналом у публічному секторі”; “Лідерство на публічній службі”; “Розвиток лідерських якостей”; “Управління волонтерською діяльністю”; “Вступ до організаційної психології”; “Семінар з проблем управління персоналом у публічному секторі”; “Семінар з управління людськими ресурсами” [11, 6].

Загалом спеціалізації у проаналізованих докторських програмах з публічного адміністрування досить різнопланові, що у поєднанні з наданням можливостей індивідуалізації дозволяє належним чином забезпечити їх відповідність науковим інтересам здобувачів.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розглянуті програми підготовки докторів філософії з публічного адміністрування у США спрямовано на підготовку здобувачів до кар’єри викладача, науковця або службовця органу публічної влади, в тому числі на керівних посадах у державному

апараті. Програми в цілому розраховано на 4 роки підготовки, вони містять дві основні частини: навчальну, що включає вивчення комплексу навчальних дисциплін; наукову, що охоплює комплекс робіт з написання та захисту дисертації. Опрацювання навчальної частини завершується комплексними іспитами. Їх успішне складання – обов'язкова умова допуску здобувачів до публічного захисту дисертацій, що має відбуватись у кінці четвертого року підготовки, але за певних умов може бути відтермінований.

Навчальна частина програм має загальний обсяг 36–39 кредитів, структурована на три предметні галузі: базові дисципліни; методологія досліджень; спеціалізація. До змісту предметної галузі “Базові дисципліни” в усіх проаналізованих програмах входять дисципліни, що стосуються основ публічного адміністрування, теорії організацій, вироблення та впровадження політики. В окремих програмах до цієї галузі входять різні дисципліни з публічного менеджменту, аналізу політики, оцінювання програм, управління фінансами, організації досліджень та ін. Предметна галузь “Методологія досліджень”, як правило, включає дисципліни з вивчення кількісних та якісних методів досліджень, методик організації та проведення наукових досліджень, статистичних моделей і методів тощо. Предметна галузь “Спеціалізація” покликана забезпечити гнучкість програм відповідно до наукових інтересів здобувачів. Така гнучкість досягається за допомогою: створення значної кількості спеціалізацій, у межах яких здобувачі також можуть обирати дисципліни з досить широкого переліку; надання здобувачам права формувати індивідуалізовані спеціалізації з дозволу своїх наукових консультантів.

Критичне осмислення та адаптація розглянутого досвіду США можуть надати суттєву допомогу в подальших дослідженнях у напрямі розробки та впровадження програми підготовки докторів філософії у галузі державного управління в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Голос України. – 2014. – 6 серпня.
2. Академический рейтинг университетов мира 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.shanghai ranking.com/ru/ARWU2015.html>
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / за ред. В. Г. Кременя. – 2-е вид., перероб. і доп. – К. : ТОВ “Видавничий дім “Плеяди”, 2014. – 100 с.
4. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні : монографія / Ж. В. Таланова. – К. : Міленіум, 2010. – 476 с.
5. Проект Положення про порядок підготовки фахівців ступеня доктора філософії та доктора наук в аспірантурі (ад’юнктурі) та докторантурі вищих навчальних закладів (наукових установ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1420024077>
6. Розроблення освітніх програм : метод. реком. / В. М. Захарченко, В. І. Луговий, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова ; за ред. В. Г. Кременя. – К. : ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2014. – 120 с.
7. Рачинський А. П. Інституційно-правові засади підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів в Україні: становлення й розвиток [Електронний ресурс] / А. П. Рачинський // Державне управління: теорія та практика. – 2011. – № 2. – Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Rachinskiy.pdf>
8. Мороз В. М. Порядок та умови вступу до докторантури як елемент правового механізму державного управління якістю підготовки фахівців на науковому рівні вищої

освіти / В. М. Мороз, С. А. Мороз // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 3. – С. 127–134.

9. American University. Department of Public Administration & Policy. Doctoral Program Handbook 2015–2016 [Електронний ресурс]. – 32 р. – Режим доступу : <http://www.american.edu/spa/dpap/degrees/PhD-in-Public-Administration.cfm>

10. University of Baltimore. School of Public and International Affairs. Doctor of Public Administration Program Student Handbook 2013–2014 [Електронний ресурс]. – 37 р. – Режим доступу : <http://www.ubalt.edu/cpa/graduate-programs-and-certificates/degree-programs/doctor-of-public-administration>

11. University of Georgia. Department of Public Administration and Policy. Doctor of Philosophy in Public Administration Program Guide 2014 [Електронний ресурс]. – 12 р. – Режим доступу : http://www.padp.uga.edu/degrees_programs/phd

12. North Carolina State University. School of Public and International Affairs. Public Administration Ph.D. Program Student Handbook 2013–2014 [Електронний ресурс]. – 48 р. – Режим доступу : <http://www.spia.ncsu.edu/pa/prospective-students/phd-pa.html>